

The Approach of Iranian Law and International Documents in the Fight Against Banking System Crimes

Gholamreza Mirzaiinejad¹, Ali Akbar Esmaeili^{2*}, Hossein Miri³

1. PhD Student in Private Law, Department of Law, Faculty of Humanities, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.
3. Assistant Professor, Department of Law, Gonbadkavos Branch, Islamic Azad University, Gonbadkavos, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 159-174

Article history:

Received: 07 Jun 2024

Edition: 12 Aug 2024

Accepted: 28 Sep 2024

Published online: 22 Jun 2025

Keywords:

Economic Crimes, Banking Crimes, Embezzlement, International Documents.

Corresponding Author:

Ali Akbar Esmaeili

Address:

Iran, Gorgan, Islamic Azad University, Gorgan Branch, Faculty of Humanities, Department of Law.

Orchid Code:

0000-0002-7010-5858

Tel:

017 3215 3000

Email:

a.esmaeile@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aims: prevention of banking crimes is of great importance due to the occurrence of the most important economic crimes in the banking sector. Based on this, the purpose of this article is to examine the approach of Iranian law and international documents in fighting banking system crimes.

Materials and Methods: The current research is applied in terms of type and purpose, and descriptive in terms of nature and method, and data collection has been done through document review and extracting from domestic sources and international documents.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the texts, honesty and trustworthiness are respected.

Findings: The general policy of the legislator in banking crimes is to intensify the punishment and reduce the powers of judges in mitigating, converting or suspending the punishment. The approval of international and regional conventions and documents such as the International Convention against Corruption, known as the Merida Convention, is one of the efforts at the international level to fight military banking crimes. Decisive legal and penal treatment of criminals is the first and most important solution to combat banking crimes, which the judicial system must follow seriously. Also, the implementation of research projects in order to find the root causes of banking crimes from a judicial perspective and to find appropriate solutions to deal with them is one of the most important duties of the judiciary in order to prevent economic corruption.

Result: Amending and revising the existing laws based on the needs of the society and increasing the weight of criminal measures will reduce banking crimes.

Cite this article as:

Mirzaiinejad, GH; Esmaeili, A; Miri, H. *The Approach of Iranian Law and International Documents in the Fight Against Banking System Crimes*. Economic Jurisprudence Studies. 2025.

مطالعات فقه اقتصادی

Economic Jurisprudence Studies

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره هفتم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۴

رویکرد حقوق ایران و اسناد بین‌المللی در مبارزه با جرایم نظام بانکی

غلامرضا میرزایی نژاد^۱، علی اکبر اسمعیلی^{۲*}، حسین میری^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

۳. استادیار گروه حقوق، واحد گنبدکاووس، دانشگاه آزاد اسلامی، گنبدکاووس، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: پیشگیری از جرایم بانکی، به جهت وقوع مهم‌ترین جرائم اقتصادی در حوزه بانکی از اهمیت بالایی برخوردار است. بر همین اساس، هدف مقاله حاضر، بررسی رویکرد حقوق ایران و اسناد بین‌المللی در مبارزه با جرایم نظام بانکی است.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر از نظر نوع و هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی بوده و جمع‌آوری اطلاعات از طریق بررسی اسنادی و فیش برداری از منابع داخلی و اسناد بین‌المللی صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی: در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: سیاست کلی قانون‌گذار در جرایم بانکی، تشدید کیفر و کاستن از اختیارات قضات در تخفیف، تبدیل یا تعلیق کیفر می‌باشد. تصویب کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای همچون کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد موسوم به کنوانسیون مریدا از جمله تلاش‌ها در سطح بین‌المللی برای مبارزه با جرایم نظامی بانکی است. برخورد حقوقی و کیفری قاطع با مجرمین، اولین و مهم‌ترین راهکار مبارزه با جرایم بانکی است که دستگاه قضا باید آن را به طور جدی دنبال کند.

نتیجه: اصلاح و بازنگری در قوانین موجود بر اساس نیاز روز جامعه و سنگین‌تر نمودن وزنه اقدامات کیفری سبب کاهش جرایم بانکی خواهد شد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۵۹-۱۷۴

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۸

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۵/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی:

جرایم اقتصادی، جرایم بانکی، اختلاس، اسناد بین‌المللی.

نویسنده مسئول:

علی اکبر اسمعیلی

آدرس پستی:

ایران، گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرگان، گروه حقوق.

تلفن:

017 3215 3000

کد ارکید:

0000-0002-7010-5858

پست الکترونیک:

a.esmaeile@yahoo.com

© تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انجمن علمی حقوق بشر اسلامی ایران می‌باشد.

۱. مقدمه

جرایم بانکی به آن دسته از جرایم اطلاق می‌شود که موجب سلب اعتماد سپرده‌گذاران به سپردن مازاد وجوه خود در بانک‌ها و موسسات اعتباری شده و شرایط فروپاشی نظام بانکی را پدید می‌آورند. تدوین قوانین جدید، اصلاحات قوانین قبلی مرتبط با نظام بانکی کشور و تسریع فرایند عضویت کشور در سازمان‌های بین‌المللی به عنوان ضرورتی نام برده می‌شود که باید در اولویت‌های مسئولین اجرایی در این حوزه قرار گیرد. آثار زیانبار جرایم بانکی از جمله اختلال در برنامه‌ریزی‌های کلان اقتصادی، اختلال در سیاست‌های پولی و مالی در انجام فعالیت‌های مجرمانه، موجب شده است تا در سطح داخلی و بین‌المللی اقداماتی برای جلوگیری از گسترش جرایم بانکی صورت گیرد. از جمله مهم‌ترین این اقدامات ایجاد الزامات و محدودیت‌ها و اتخاذ تدابیر نظارتی در عملیات بانکی و مالی است. از جمله اسناد بین‌المللی در پیشگیری از جرایم بانکی کنوانسیون وین ۱۹۸۸، کنوانسیون بازل ۱۹۸۸، کنوانسیون‌های شورای اروپا ۱۹۹۰، کنوانسیون پالرمو ۲۰۰۰، کنوانسیون ملل متحد مشهور به مریدا برای مبارزه با فساد مالی ۲۰۰۳، دستورالعمل اتحادیه و شورای اروپا ۲۰۰۵، توصیه‌های تجدیدنظر شده FATF 2012، قطعنامه ۱۳۷۳ شورای امنیت ۲۰۰۱ و دیگر اسناد، پیمان‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی می‌توان اشاره کرد. کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد در نظام بانکداری، تنها سند الزام‌آور بین‌المللی حاکم ضد فساد محسوب می‌گردد؛ اگرچه اسناد منطقه‌ای الزام‌آور در این زمینه وجود دارد، اما همان‌طور که بیان شد در سطح جهانی، این کنوانسیون مورد توجه است. رویکرد

جامع و مانع این کنوانسیون و ماهیت الزام‌آور بسیاری از مواد آن، آن سند را به‌عنوان یک سند بی‌بدیل در مقابل مشکلات جهانی فساد قرار می‌دهد. این کنوانسیون، اشکال مختلف فساد از جمله، ارتشاء، حیف و میل، اختلاس، استفاده غیرمجاز از اموال، اعمال نفوذ در معاملات، سوء استفاده از اختیارات و دارا شدن من غیر حق را مورد بررسی قرار داده است. تمایز و نوآوری مقاله حاضر نسبت به پژوهش‌های انجام شده این است که در این مقاله، رویکرد حقوق ایران و اسناد بین‌المللی در مبارزه با جرایم نظام بانکی بررسی می‌شود. بر اساس آنچه گفته شد سوال مقاله بدین شکل قابل طرح است که رویکرد حقوق ایران و اسناد بین‌المللی در مبارزه با جرایم نظام بانکی چگونه است؟ فرضیه مقاله نیز عبارت است از اینکه «برخور قاطع از طریق تشدید مجازات و کاهش تخفیف مجرمان بانکی مهمترین رویکرد قانون‌گذار داخلی در قبال جرائم بانکی است. در اسناد بین‌المللی نیز، کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد موسوم به کنوانسیون مریدا به قواعدی در خصوص مبارزه با پولشویی و جرائم بانکی پرداخته است». در این نوشتار سعی شده به بررسی مفاهیم جرایم بانکی از منظر حقوق داخلی و راهکارهای پیشگیرانه آن با تکیه بر اسناد بین‌المللی در این حوزه پرداخته شود.

۲. مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر نوع و هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی بوده و جمع‌آوری اطلاعات از طریق بررسی اسنادی و فیش برداری از منابع داخلی و اسناد بین‌المللی صورت گرفته است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متون، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

سیاست کلی قانون‌گذار در جرایم بانکی، تشدید کیفر و کاستن از اختیارات قضات در تخفیف، تبدیل یا تعلیق کیفر می‌باشد. تصویب کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای همچون کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد موسوم به کنوانسیون مریدا از جمله تلاش‌ها در سطح بین‌المللی برای مبارزه با جرایم نظامی بانکی است. برخورد حقوقی و کیفری قاطع با مجرمان، اولین و مهم‌ترین راهکار مبارزه با جرایم بانکی است که دستگاه قضا باید آن را به طور جدی دنبال کند.

۵. بحث

در تعریف مضیق، جرایم بانکی به جرایمی گفته می‌شود که تنها مجرای ارتکاب آن‌ها عملیات بانکی است و بدون توسل به عملیات بانکی، ارتکاب این جرایم امکان‌پذیر نیست (توسلی‌زاده، ۱۳۹۰، ۷۵). در تعریف موسع، جرایم بانکی شامل کلیه جرایمی می‌گردد که موسسات اعتباری یا کارکنان آن‌ها، به عنوان بزه‌دیده، بزه‌کار یا به عنوان واسطه، در تحقق جرم دخالت دارند. جرایم بانکی می‌تواند به جرایمی اطلاق شود که تنها می‌تواند از طریق عملیات بانکی امکان‌پذیر باشد و یا جرایمی که موسسات اعتباری یا کارکنان آن‌ها به عنوان بزه‌دیده، بزه‌کار یا به عنوان واسطه مرتکب جرم گردند. «جرایم بانکی به آن دسته از جرائم علیه تمامیت اموال عمومی و دولتی گفته اطلاق می‌گردد که باعث ایجاد اختلال در نظام اقتصادی و بانکی کشور در سطح کلان می‌شود و با خارج ساختن امور بانکی و اقتصادی از مجرای

صحیح و سالم خود، منجر به دارا شدن غیرعادلانه و تحصیل ثروت‌های کلان توسط عده قلیلی از اشخاص یا مقاماتی که به واسطه بهره‌مندی و بعضاً بهره‌مندی از قدرت سیاسی یا ارتباط با مقامات سیاسی و نیز با سوء استفاده از منابع اطلاعاتی و سیاسی و اقتصادی و طرق مختلف دیگر دارای امکان و موقعیت تحصیل ثروت نامشروع از اموال عمومی یا دولتی یا از فرصت‌های غیرقانونی و تبعیض‌آمیز است» (بهشتی، ۱۳۹۱، ۵۸).

آثار زیانبار جرایم بانکی از جمله اختلال در برنامه‌ریزی‌های کلان اقتصادی، اختلال در سیاست‌های پولی و مالی، درگیر شدن سازمان‌های مالی در انجام فعالیت‌های مجرمانه موجب شده است تا در سطح داخلی و بین‌المللی برای مبارزه با جرایم بانکی صورت گیرد؛ از جمله مهم‌ترین این اقدامات، ایجاد الزامات و محدودیت‌ها و اتخاذ تدابیر نظارتی در عملیات بانکی و مالی است. بنابراین «برای جلوگیری از این عملیات باید راهکارهایی را در پیش گرفت. از جمله این راهکارها می‌توان به بالا بردن هزینه ارتکاب جرم در مقابل سود ناشی از ارتکاب جرم اشاره نمود. بدیهی است بیشتر مجرمینی که دست به ارتکاب جرایم سودآور می‌زنند، مجرمین حسابگری هستند که با محاسبه هزینه ارتکاب جرم نظیر خطر کشف جرم، دستگیری، تعقیب و نوع و میزان مجازات از یک سو و محاسبه سود ناشی از ارتکاب جرم از سوی دیگر، یکی از دو راه ارتکاب جرم یا صرف‌نظر کردن از آن را انتخاب می‌کنند» (جزایری، ۱۴۰۰، ۳۷).

در خصوص رویکرد ایران و اسناد بین‌المللی نسبت به جرائم بانکی تفاوت‌هایی دیده می‌شود. مطابق کنوانسیون مریدا کشورهای عضو با رعایت

با پولشویی، مقنن کلیه جرائم را صرف نظر از شدت و ضعف آنها در زمره جرایم منشاء پولشویی قلمداد نموده است.

۵-۱. سیاست‌گذاری کیفری در نظام بانکی ایران

سیاست کیفری، به کلیه تدابیر و پاسخ‌های کیفری اطلاق می‌گردد که تنها پس از وقوع جرم توسط قوای دولتی رسمی و در چارچوب قوانین و مقررات و به‌منظور جلوگیری از ارتکاب مجدد بزه که معمولاً همراه با خشونت است، اعمال می‌شود. به عبارت دیگر، سیاست کیفری مجموعه‌ای از اقدامات است که نظام کیفری از طریق قوه قضاییه و بکار بستن قوانین جزایی بدان می‌پردازد و تنها برخوردی حقوقی با پدیده جنایی دارد و ابزار آن مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی است و شامل اقداماتی قضایی است که مربوط به مرحله پیش از محاکمه، مرحله محاکمه، مرحله رسیدگی و درنهایت مرحله اجرا، یعنی به‌طور کلی پس از ارتکاب جرم است. اهمیت جرایم بانکی، قانونگذار ایرانی را در چندین مورد نسبت به جرم‌انگاری مسائل حوزه اقتصادی ترغیب نموده است؛ تا بدین طریق بتواند اقتصاد جامعه را در قبال جرایم اقتصادی نجات دهد. در ایران در قوانین مختلفی اقدام به جرم‌انگاری جرایم اقتصادی شده است و با توجه به اهمیت جرایم، مجازات‌های درخور پیش‌بینی گردیده است. یکی از قوانینی که لازم است درخصوص آن به بحث بنشینیم قانون مجازات اخلاک‌گرن اقتصادی مصوب ۱۳۶۹/۹/۲۸ است. علت بررسی این قانون به‌خصوص، ارتباط آن با قانون مجازات جدید است و وجه مشابهت آن دو در این نکته است که هر دوی این قوانین از اخلاک در نظام اقتصادی سخن کرده‌اند. از بُعد قانون‌گذاری، قوانین مصوب مجازات با اخلاک‌گران

اصول حقوق داخلی خود ملزم به جرم‌انگاری شرکت، معاونت یا تبانی در ارتکاب بزه، کمک، تحریک، تسهیل و تشویق به ارتکاب هر یک از جرائم موضوع ماده ۲۳ کنوانسیون می‌باشند. اما با بررسی قانون مبارزه با پولشویی پی می‌بریم که عملکرد متضمن به دلیل عدم تبیین تکلیف حکم شرکت و معاونت در جرم پولشویی در این قانون قابل انتقاد است. شاید گفته شود اینکه در قانون مبارزه با پولشویی وقتی حکم شرکت و معاونت در جرم پولشویی را بیان نکرده است دلیل آن کاملاً روشن است، از آنجا که مقررات کلی قانون مجازات اسلامی در خصوص شرکت و معاونت تعیین تکلیف کرده‌اند دیگر نیازی به تکرار آن‌ها در حین جرم‌انگاری رفتارها نیست. در پاسخ باید گفت که اگر چه به دلیل عدم تعیین تکلیف حکم شرکت و معاونت در جرم پولشویی در قانون مبارزه با پولشویی باید به مقررات کلی قانون مجازات اسلامی در خصوص شرکت و معاونت مراجعه کنیم. اما از آنجا که کنوانسیون مریدا کشورهای عضو را ملزم به جرم‌انگاری شرکت و معاونت در پولشویی نموده و ایران نیز در تاریخ ۱۳۸۷/۸/۱۴ به این کنوانسیون ملحق شده و هم‌چنین با توجه به اهمیت جرم پولشویی لازم است که مقنن در قانون مبارزه با پولشویی شرکت و معاونت در جرم مذکور را بطور خاص جرم‌انگاری نماید. مشکل اساسی دیگر در قانون مبارزه با پولشویی در انتخاب افعال مجرمانه منشاء پولشویی است. براساس اسناد بین‌المللی قاچاق مواد مخدر، جرایم مرتبط با آن و جرائم جدی و مهم می‌باشد. انتخاب کلیه جرائم به عنوان پولشویی و عدم تعیین جرایم منشأ بر حسب طول مدت حبس، نوع جرم یا عدم اشاره فهرستی از جرایم، یکی از نقایص جدی قانون است. در قانون مبارزه

در نظام اقتصادی (مصوب ۱۳۶۹/۹/۱۹) در ۲ ماده و ۷ تبصره تدوین شده است. در ماده ۱ و بندهای مرتبط با آن در موضوعات مختلف همچون اخلاف در نظام پولی و ارزی، اخلاف در نظام صادراتی و مباحث مربوط به میراث فرهنگی بحث شده است. در بند ج این ماده به مسأله رشوه اشاره دارد و رشا یا ارتشا در امر تولید یا اخذ مجوزهای تولیدی در راستای ایجاد اخلاف در سیاست‌های تولیدی کشور را جرم می‌داند. در ماده ۲ قانون مذکور بیان می‌دارد: «هریک از اعمال مذکور در بندهای ماده ۱ چنانچه به قصد ضربه‌زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران و یا به قصد مقابله با آن و یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام مزبور چنانچه در حد افساد فی‌الارض باشد مرتکب، به اعدام و در غیر این صورت به حبس از ۱ سال تا ۱۱ سال محکوم می‌شود و در هر دو صورت دادگاه به عنوان جزای مالی به ضبط کلیه اموالی که از طریق خلاف قانون به‌دست آمده باشد، حکم خواهد داد». در بیان مشابه با قانون مجازات اخلاف‌گران، ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مجرمین اقتصادی را مفسد فی‌الارض می‌خواند و بیان می‌دارد: «هرکس به طور گسترده مرتکب جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور، نشر اکاذیب، اخلاف در نظام اقتصادی کشور و ... در حد وسیع شود، مفسد فی‌الارض محسوب و به اعدام محکوم می‌شود» (دادخدايي، ۱۳۹۸، ۴۳). در این قسمت از مقاله به بررسی سیاست‌گذاری کیفری در نظام بانکی ایران پرداخته می‌شود. تسهیل‌گران جرایم بانکی را بیشتر در بین افرادی می‌توان یافت که با مسایل بانکداری آشنایی دارند و اقدامات دولتمردان نیز در انجام تصمیمات و سیاست‌های

پولی نحوه انتخاب کارکنان بانکها و همچنین آموزش و نظارت بر کار آنها می‌تواند در شکل‌گیری یا بالعکس آن در موارد زیر اشاره نمود: عدم اجرای صحیح مقررات و ضوابط بازدارنده و تأمین‌ی در سازمان انتصاب مدیران نالایق در پستهای کلیدی سازمان و ضعف کارکنان از جهت ایمان مذهبی و باورهای دینی درآمد پایین کارکنان و عدم نظارت کافی و مناسب در سازمان از نمونه‌های جرایم بانکی می‌توان به تأسیس غیر قانونی بانک پرداختن به کاربنگاههای توسط بانک، پرداخت تسهیلات غیر مجاز توسط بانک، پولشویی ارتشاء و رشوه خواری اختلاس و ... اشاره نمود پولشویی می‌تواند باعث تضعیف بخش خصوصی، اخلاف و بی‌ثباتی در اقتصاد و کاهش درآمد دولت و ... شود اختلاس نیز باعث افزایش سطح تخلفات بی‌اعتمادی به مسئولین و نظام و بی‌اعتمادی به بانکها می‌شود بنابراین با توجه به اثرات جبران‌ناپذیری که جرایم بانکی بر پیکره جامعه وارد می‌کند پیشگیری از آن بسیار لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۵-۱-۱. قوانین و مقررات مبتنی بر جرایم بانکی در ایران

«قانون بایستی به لحاظ عملی صریح، ساده و بدون ابهام وضع شود تا کارگذاران و مجریان به راحتی بتوانند آن را اجرا نمایند در عین حال قانون باید قابل اجرا باشد، اگر قانون به گونه‌ای وضع شود که مقبولیت و امکان اجرا در آن لحاظ نشود در این صورت وضع آن به منزله دعوت عمومی برای نقض آن است. قانونگذار علیه جرایم اقتصادی باید به گونه‌ای منجز و رسا باشد که اختیارات گزینشی در آن نباشد. بانک جهانی در کشورهایی که اختیارات گزینشی زمینه سوء استفاده را فراهم می‌کند، پیشنهاد داده است تا

گردیده است». بر اساس ماده ۵۲۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵، «جعل هرگونه اسکناس رایج داخلی یا خارجی، سناد بانکی یا اوراق بهادار صادره از بانکها و خزانه، در صورتی که به قصد اخلال در وضع پولی یا بانکی و یا اقتصادی باشد و نیز ورود اسناد مجعول فوق به کشور با علم به مجعول بودن آنها، در حالت عادی مستوجب مجازات سنگین می‌گردد».

۵-۱-۱-۲. جرایم بانکی در سایر قوانین

«در جرایم بانکی در قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۵ آذر ۱۳۶۷ قانون‌گزار مجازات‌هایی را برای اشخاصی که مرتکب اعمال مجرمانه مذکور می‌شوند، پیش‌بینی نموده و حتی در ماده ۴ قانون اخیرالذکر مقرر گردیده در صورتی که عمل افراد مذکور به صورت شبکه‌ای باشد و مصداق افساد فی‌الارض را داشته باشد، مرتکب به اعدام محکوم می‌شود» (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۲، ۵۸).

علاوه بر این، «در قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۸ مقرر گردیده اشخاصی که در معاملات یا منافعها و مزایده‌های دولتی یا ... با یکدیگر تبانی کنند و در نتیجه ضرری متوجه دولت و یا شرکتها و موسسات دولتی و ... بشود به حبس از یک تا سه سال جزای نقدی به میزان آنچه من غیر حق تحصیل نموده‌اند، محکوم می‌شوند و در صورتی که نامبردگان مستخدم دولت باشند، به حداکثر مجازات حبس و انفصال ابد از خدمات دولتی ... محکوم می‌شوند. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، قانون‌گزار در قانون مورد اشاره، جرم مهم و سنگین تبانی را پیش‌بینی نموده تا از طریق آن کسانی را که به صورت همکاری و همفکری بر علیه مصالح و منافع مالی کشور اقدام می‌نمایند و

پارلمان قوانینی وضع کند ساده و قابل فهم بوده و برای قابلیت اجرا بحثی باقی نگذارد و جایی برای تفسیر نباشد. اما ملاحظه می‌شود این توصیه در مورد قوانین مرتبط با جرایم اقتصادی در ایران چندان صادق نیست. پیش‌تر ایرادات ناشی از عدم صراحت قانون و ابهام در عبارات آن را در قوانین مختلف مانند قانون مبارزه با اخلاگران نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹، قانون مجازات اسلامی و قوانین پراکنده دیگر مشاهده می‌شود» (سهراب‌لو، ۱۳۸۶، ۴۱).

۵-۱-۱-۱. جرایم بانکی در قانون

مجازات اسلامی

«قانون مذکور، قانون عام و کلی حاکم بر جرائم و مجازات‌ها بوده که در طی مواد متعددی مجازات‌هایی را برای مجرمین مالی و غیر مالی پیش‌بینی نموده است. در مقررات جزائی ایران، بدو در قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس، ارتشا و کلاهبرداری برای پرداخت‌کننده رشوه تعیین مجازات نشده بود، اما با تصویب بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۷۵، قانونگذار در ماده ۵۹۲ این قانون مجازات حبس از شش ماه تا دو سال را و یا تا ۷۴ ضربه شلاق را برای مرتکب این جرم تعیین نمود؛ اما در راستای تشویق و ارغیب راشی به اعلم پرداخت رشوه راشی مضط یا گزارش‌دهنده پرداخت را از مجازات معاف نمود. علاوه بر آن، در فصل یازدهم قانون مذکور برای جرایمی نظیر ارتشاء، ربا و کلاهبرداری به عنوان جرایم مهم مالی، مجازات‌هایی سنگین پیش‌بینی گردیده است» (سلیمانی، ۱۳۹۳، ۷۱). مطابق ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی: «استفاده غیر مجاز از وجوه و اموال عمومی و دولتی و اهمال و تفریطی که موجب تضییع بیت‌المال شود، مستلزم مجازات

در نتیجه تبانی نامشروع آن‌ها بیت‌المال ضایع می‌شود، مورد مجازات و تنبیه قرار دهد» (میرزاوند، ۱۳۸۲، ۵۳).

همچنین مطابق ماده یک قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور مصوب سال ۱۳۶۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام: «ارتکاب هر یک از اعمال مذکور در بندهای ذیل جرم محسوب می‌شود و مرتکب به مجازات‌های مقرر در این قانون محکوم می‌شود» و بر اساس بند الف ماده مورد اشاره «اخلال در نظام پولی یا ارزی کشور از طریق قاچاق عمده ارز یا ضرب سکه قلب یا جعل اسکناس یا وارد کردن یا توزیع نمودن عمده آنها اعم از داخلی و خارجی و امثال آن جرم‌انگاری گردیده است. در این قانون نیز مقتن اخلال در نظام پولی و ارزی کشور از طریق قاچاق عمده ارز، ضرب سکه یا جعل اسکناس و اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی و اخلال در نظام تولیدی کشور یا اقدام به خارج نمودن میراث فرهنگی را با مجازات‌های سنگین که از ۵ سال حبس شروع و تا اعدام را شامل می‌شود، ممنوع نموده است. بررسی جرائم مذکور حکایت از آن دارد مقنن بر آن بوده تا کسانی که به هر نحوی قصد دارند نظام و سیستم اقتصادی کشور را به قصد تکاثر ثروت شخصی یا با هدف کمک به بیگانگان و مخالفان نظام با چالش و فروپاشی مواجه نمایند، از قصدشان بازداشته و آن‌ها را به مجازات سنگین محکوم نماید» (مکارم شیرازی، ۱۳۹۲، ۶۲).

علاوه بر این، ماده دو قانون مبارزه با پول‌شویی کشور مصوب ۱۳۹۷/۱۰/۱۵ از سوی مجمع تشخیص مصلحت نظام مقرر داشته: «پول‌شویی عبارت است از تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از ارتکاب جرائم با علم به

منشأ مجرمانه آن». در تبصره‌ی یک کاده ۷ مکرر این قانون بیان می‌دارد: «توقیف و جلوگیری از نقل و انتقال وجوه یا اموال مشکوک به جرایم پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم و یا انجام هرگونه تحقیقات، منوط به اخذ مجوز از مرجع قضایی ذی‌صلاح است؛ مگر در موارد فوری که به مقام قضایی دسترسی نیست که در این صورت مرکز اطلاعات مالی می‌تواند دستور توقیف و جلوگیری از انتقال وجوه و اموال مشکوک را حداکثر تا بیست و چهار ساعت صادر و بلافاصله پس از حصول دسترسی، مراتب را به مقام قضایی گزارش و مطابق دستور وی عمل کند. همچنین در ماده ۹ این قانون آمده است: «اصل مال و درآمد و عواید حاصل از ارتکاب جرم منشأ و جرم پول‌شویی (و اگر موجود نباشد مثل یا قیمت آن) مرتکبین جرم پول‌شویی مصادره می‌شود و همچنین چنانچه جمع اموال، درآمد و عواید مذکور تا ده میلیارد ریال باشد به حبس تعزیری درجه پنج و ارقام بیشتر از آن به حبس تعزیری درجه چهار در هر دو مورد علاوه بر مجازات قبل به جزای نقدی معادل وجوه یا ارزش مالی که مورد پول‌شویی واقع گردیده محکوم می‌شوند (نجفی توانا، ۱۳۹۸، ۴۲). تناسب بین جرم و مجازات یکی از اصول حاکم بر مجازات‌ها می‌باشد. یعنی مقنن جزایی در جرم‌انگاری عمل و یا تشدید باید متناسب‌ترین واکنشها را در مقابل جرم بینی کند تا در زمان اجراء در عمل بیشترین اثر و بازدارندگی و کارایی لازم را داشته باشد. یکی از موارد اقتصادی نسبت به قانون مبارزه با پول‌شویی در مورد عدم رعایت تناسب میان جرم بر مجازات در این قانون می‌باشد.

۵-۱-۲. ضمانت اجرای کیفری در خصوص جرایم بانکی

کیفر جرایم بانکی در دو مرحله کیفرگذاری در مقام تقنین و کیفردهی در مقام قضا قابل بررسی است. به نظر می‌رسد در جرایم بانکی، از میان اهداف مختلف کیفر، بازدارندگی بیش از سایر اهداف مدنظر قانون‌گذار بوده است. در واقع قانون‌گذار، با توسل به حربه کیفر، درصدد پیشگیری از ارتکاب مجدد جرم توسط بزهکار و از بین بردن تمایلات مجرمانه در اشخاص عادی است. ضمانت اجرای کیفری برای مجرمین بانکی درصدد سزادهی، بازدارندگی و ناتوان‌سازی هستند؛ در این میان، جنبه‌های اخلاقی و سزادهی در جرایم بانکی چندان پررنگ نیست؛ قانون‌گذار معمولاً در تعیین کیفر برای مجرمین بانکی در جست و جوی بازدارندگی و تأمین دفاع اجتماعی است (حشمتی مولایی، ۱۳۸۴، ۲۳).

سیاست کلی مقنن در جرایم بانکی، تشدید کیفر و کاستن از اختیار قضات در تخفیف، تبیل و تعلیق کیفر و تعویق صدور حکم با هدف افزایش قطعیت کیفر است. استفاده از حبس‌های طولانی‌مدت و در برخی موارد حبس ابد، از جمله ابزارهای مقنن جهت نیل به هدف مذکور است. در برخی موارد نیز قانون‌گذار، بی‌جهت به جرایم بانکی، بُعد امنیتی بخشیده و با حاکم ساختن عنوان حدی افساد فی الارض بر رفتار مرتکب، مجازات وی را تا سرحد اعدام تشدید نموده است؛ در حالی که اکثریت قریب به اتفاق جرایم مذکور، دارای ماهیت اقتصادی صرف بوده و مجرمین بانکی تنها به منظور کسب مال و اندوختن ثروت، مرتکب این جرایم می‌شوند و اکثریت قریب به اتفاق این مجرمین، فاقد انگیزه‌ی ضربه‌زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران یا قصد مقابله با آن هستند (جعفری، ۱۳۹۴، ۲۹).

به بیان روشن‌تر، در سیاست کیفری ایران، برخی جرایم بانکی، با دستاویزهایی نظیر قصد مرتکب در ضربه‌زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران یا قصد مقابله با آن، بی‌جهت جنبه‌ی امنیتی به خود گرفته و موضوع جرم از امنیت اقتصادی به امنیت سیاسی یا امنیت ملی تغییر چهره می‌دهند.

سیاست کیفری قانون‌گذار در جرایم بانکی، مبتنی بر تشدید مجازات از طریق تعیین مجازات اعدام، حبس‌های طولانی مدت و ایجاد محدودیت شدید در استفاده از نهادهای ارفاقی همچون تعویق صدور حکم، تخفیف و تعلیق کیفر با هدف افزایش قطعیت کیفر است.

«اگر قرار است به موجب قانون منافی برای عموم (یا بخشی از جامعه) فراهم شود قانونگذاران باید تضمین نمایند که افراد ذی‌نفع از حقوق جدید خود، آگاه هستند تا به این وسیله امکان سوء استفاده از این منافع کاهش یابد. همچنین ساز و کارهای اقامه دعوی (هم در قوانین خاص، هم در قوانین عام) باید برای همگان در دسترس باشد. کثرت، تنوع و پراکندگی قوانین و مقررات جزائی در زمینه جرایم اقتصادی همچنین می‌تواند اقتدار و اختیار مجریان قانون را اعمال خودسرانه قوانین فراهم آورد و در سوی دیگر به جهت انبوهی قوانین سرگیجه‌آور افراد جامعه از حقوق خود آگاهی نمی‌یابند. در مقررات جزائی ایران که علیه جرایم به اصطلاح اقتصادی وضع شده است انبوهی قوانین و مقررات خود یک چالش جدی است» (یساری، ۱۳۸۴، ۵۱).

در مجموع قانون‌گذار، در جرایم بانکی از سیاست کیفری واحد و منسجمی پیروی نکرده است؛ از یک سو در جرایمی نظیر اخلال در نظام اقتصادی کشور با تعیین حبس‌های طولانی مدت و گاه تبدیل جرایم تعزیری به جرایم حدی و تعیین

۵-۲. رویکرد کنوانسیون‌های بین‌المللی در مبارزه با جرائم بانکی

در این قسمت به بررسی کنوانسیون‌های بین‌المللی در مبارزه با جرائم بانکی پرداخته می‌شود.

۵-۲-۱. مبارزه با جرائم بانکی در کنوانسیون وین

اولین سند بین‌المللی جهان شمول که توجه خود را به مسأله پولشویی معطوف نموده است، کنوانسیون ملل متحد علیه قاچاق غیرقانونی مواد مخدر و داروهای روانگردان مصوب سال ۱۹۸۸ میلادی می‌باشد. ایران نیز طبق ماده واحده مورخ ۱۳۷۰/۰۹/۰۳ مصوب مجل شورای اسلامی به کنوانسیون وین ملحق گردیده است. البته طبق این ماده واحده کنوانسیون وین در مواردی که با قوانین داخلی و موازین شرعی در تعارض نباشد لازم‌الاجراست. کنوانسیون وین اولین سند الزام‌آور حقوقی و چندجانبه بین‌المللی است که به ضرورت جرم‌انگاری پولشویی در قوانین ملی دولت‌های متعاقد تأکید کرده است. در این کنوانسیون مقررات خاصی به پیشگیری از پولشویی پیشبینی نشده است. به عبارت دیگر کنوانسیون مذکور حاوی مقرراتی در خصوص جنبه‌های پیشگیرانه پولشویی نمی‌باشد. «هدف اولیه و اصلی کنوانسیون وین این است که به واسطه تقویت و ارتقاء همکاری بین‌المللی در امر مبارزه با پولشویی قدرت اقتصادی سازمانهای جنایی را تضعیف نماید. همانگونه که در مقدمه توجیهی کنوانسیون ذکر شده است قاچاق مواد مخدر منافع مالی و اقتصادی کلانی را برای قاچاقچیان به دنبال دارد. این امر گروه‌های جنایی درگیر در ارتکاب قاچاق مواد مخدر را قادر می‌سازد که در مشاغل و مؤسسات مالی مشروع

مجازات اعدام و اعمال محدودیت در استفاده از نهادهای ارفاقی، سیاست کیفری سخت‌گیرانه‌ای اتخاذ نموده است؛ در مقابل، در برخی دیگر از جرایم بانکی، همچون جرایم مرتبط با اشتغال غیرمجاز به عملیات بانکی، با چشم‌پوشی از پیامدهای ناگوار فعالیت غیرمجاز مؤسسات اعتباری در بازار پول، به تعیین مجازات خفیف شش ماه حبس - که اغلب با اعمال تخفیف، تعلیق مجازات یا آزادی مشروط توسط قضات همراه می‌شود- بسنده نموده است. ضمن این‌که در چنین مواردی به دلیل کوتاهی مدت حبس، امکان اعمال برنامه‌های درمانی و اصلاحی در خلال مدت حبس وجود نداشته و اجرای حبس‌های کوتاه مدت، تنها موجب الصاق برچسب مجرمانه و تأثیرپذیری از جو نامطلوب زندان در نتیجه‌ی هم‌نشینی با مجرمین سابقه‌دار می‌شود (زمانی، ۱۳۸۸، ۶۲).

مقنن در قانون مبارزه با پولشویی مجازات شدیدی برای این جرم در مواردی که بصورت سازمان یافته و توسط باندهای تبهکاری صورت می‌گیرد پیش‌بینی نکرده است؛ بنابراین شایسته است که با توجه به اهمیت موضوع مقنن پولشویی بصورت مشدد را نیز مدنظر قرار دهد. اول اینکه در جاییکه بصورت عادت باشد بطوریکه شخص شغل خود را با پولشویی قرار داده باشد و یا شغل او در ارتباط با پولشویی مؤثر است که در اینجا باید مجازات پولشویی شدید شود و دوم اینکه در مواردی که پولشوی از طریق باندهای سازمان یافته و فراملی ارتکاب می‌یابد تشدید شود و ضمانت اجرایی سنگین برای آن پیش‌بینی شود.

وین، هر یک از دول متعاقد در چارچوب حقوق ملی خود ترتیباتی را فراهم می‌نمایند تا براساس آن در رابطه با منشأ اموال و عواید مشمول مصادره، بار اثبات دلیل معکوس گردد.

۵-۲-۲. مبارزه با جرائم بانکی در کنوانسیون پالرمو

در راستای تلاش جهت مبارزه با جرم سازمان یافته فراملی که تهدید جدی برای امنیت جامعه بین‌المللی محسوب می‌شود. سازمان ملل در سال ۱۹۹۴ میلادی کنفرانس در مورد جرم سازمان یافته فراملی در ایتالیا برگزار نمود. در این کنفرانس یک سند بین‌المللی موسوم به اعلامیه سیاسی و طرح عملی علیه جرم سازمان یافته تدوین گردید. این اعلامیه از کمیسیون عدالت کیفری و پیشگیری از جرم سازمان ملل متحد درخواست کرد که نظرات کشورهای مختلف را در زمینه محتوی و مضمون یک کنوانسیون علیه جرم سازمان یافته فراملی جمع اوری کند. نهایتاً اینکه متن نهایی طرح "کنوانسیون ملل متحد علیه جرم سازمان یافته فراملی" و پروتکل‌های الحاقی آن تهیه و مجمع عمومی در سال ۲۰۰۰ کنوانسیون مذکور را تصویب کرد. در این کنوانسیون، تطهیر منافع حاصل از ارتکاب جرائم شدید (پولشویی) به عنوان یکی از مصادیق جرم سازمان یافته فراملی پیشبینی گردید. به همین دلیل، بخش عمده‌ای از مقررات کنوانسیون، مشخصاً ناظر به پولشویی و احکام آن می‌باشد. علاوه بر قواعد و مقررات مشترک بین همه مصادیق جرائم سازمان یافته فراملی که در این کنوانسیون گنجانده شده است، بخشی از مقررات کنوانسیون اختصاصاً در ارتباط با پولشویی و چگونگی کنترل و مبارزه با آن می‌باشد (ریچارد آر، ۱۹۹۹، ۲۹). این کنوانسیون همانند کنوانسیون

نفوذ کرده، اساس حکومت را فاسد نموده و ثبات جامعه را متزلزل نمایند. بر مبنای این توجیه کنوانسیون وین درصدد آن است که از طریق مصادره عواید ناشی از جرم انگیزه ارتکاب جرائم مربوط به قاچاق مواد مخدر را کاهش دهد. از این رو کنوانسیون دول متعاقد را ملتزم می‌نماید که علاوه بر جرم انگاری مدیریت، سازماندهی و تأمین مالی قاچاق مواد مخدر، تبدیل و انتقال و اختفاء عواید حاصل از این جرائم را نیز جرم جزایی تلقی کنند. به علاوه دولتها باید در این زمینه تدابیر لازم را اتخاذ نمایند تا جرائم را نیز جرم جزایی تلقی کنند» (طیبی فرد، ۱۳۸۳، ۶۳). به علاوه دولتها باید در این زمینه تدابیر لازم را اتخاذ نمایند تا مراجع صلاحیتدار ملی آنها قادر به مصادره عواید ناشی از جرائم ممنونه باشند. «در کنوانسیون وین، برای اولین بار دول متعاقد ملتزم شدند که در قوانین ملی خود، نسبت به جرم انگاری تطهیر عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر اقدام نمایند. فلذا در این کنوانسیون دامنه پولشویی فقط با جرائم قاچاق مواد مخدر محدود شده بود، اما به مرور ایام کنوانسیون ها و سایر اسناد بین‌المللی، ضمن تأکید بر مفاد کنوانسیون وین و اجرای آن توسط دول متعاقد، دامنه پولشویی را به همه جنایات شدید تسری دادند» (سلیمی، ۱۳۸۱، ۴۲). یکی از ابتکارات جالب کنوانسیون وین، تسهیل در اثبات جرائم پیش-بینی شده در کنوانسیون می‌باشد. آنچه که کنوانسیون در این خصوص پیش‌بینی نموده است و بعضی از صاحب‌نظران آن را (معکوس نمودن بار اثبات دلیل) نامیده‌اند، متعاقباً در کنوانسیون‌ها و اسناد بین‌المللی ناظر به پولشویی، به این جرم (یعنی جرم پولشویی) نیز تعمیم و توسعه داده شده است. به موجب بند ۷ از ماده ۵ کنوانسیون

وین جهان شمول بوده و تمامی کشورهای جهان حق تصویب و عضویت در آن را دارند. از این رو کنوانسیون پالرمو دومین سند بین‌المللی و جهان شمول در ارتباط با پولشویی می‌باشد که در مقایسه با کنوانسیون وین، مقررات مفصل و جامع‌تری را پیرامون پولشویی پیشبینی نموده است. در کنوانسیون پالرمو ضمن پیشبینی احکام و تدابیر عمومی برای همه مصادیق جنایات سازمان یافته فراملی، برای هر یک از این مصادیق نیز تدابیر خاص و پاسخ‌های ویژه پیشبینی شده است. هم چنین به ضرورت جرم انگاری پولشویی تأکید شده است. اما برخلاف کنوانسیون وین که به موجب آن پولشویی فقط به جرائم ناشی از قاچاق مواد مخدر محدود شده بود، در کنوانسیون جدید دامنه پولشویی تعمیم و توسعه یافته است. ماده ۸ کنوانسیون پالرمو دول متعاهد را ملزم مینماید که تمام جرائم مندرج در ماده ۲ و جنایات مصرحه در مواد ۵ و ۸ و ۲۳ این کنوانسیون را به عنوان (جرم اصلی) در قوانین ملی خود بگنجانند حال آن که در کنوانسیون وین، دول متعاهد فقط به جرم‌انگاری پولشویی ناشی از جرائم قاچاق مواد مخدر متعهد شده بودند.

۵-۲-۳. مبارزه با جرائم بانکی در

کنوانسیون مریدا

«مجمع عمومی سازمان ملل متحد در چهارم دسامبر سال ۲۰۰۰ میلادی، طی قطعنامه شماره ۵۵/۶۱ موافقت نمود که یک سند حقوقی بین‌المللی علیه فساد مالی تهیه شود و برای مذاکره در مورد چنین سندی، یک کمیته اختصاصی مرکب از کارشناسان بین‌المللی تشکیل گردد. سپس طی قطعنامه شماره ۵۶/۲۶۰ مورخ ۳۱ ژانویه سال ۲۰۰۲ تصمیم گرفت که کمیته

اختصاصی برای انجام مذاکرات مربوط به کنوانسیون مبارزه با ارتشا باید در مورد کنوانسیون فراگیر و موثرتر که تحت عنوان (کنوانسیون ملل متحد علیه فساد مالی) نامیده خواهد شد مذاکره نماید. بالاخره مجمع عمومی به موجب قطعنامه شماره ۵۷/۱۶۹ مورخ ۱۸ دسامبر سال ۲۰۰۲ با یاد اوری اقدامات انجام شده توسط کمیته اختصاصی، اظهار امیدواری کرد که اقدامات این کمیته تا پایان سال ۲۰۰۳ به نتیجه برسد» (طیبی فرد، ۱۳۸۳، ۶۵). تدوین کنندگان کنوانسیون مبارزه با فساد مالی با اذعان به وجود ارتباط تنگاتنگ بین پولشویی و فساد مالی بخش وسیعی از مقررات این کنوانسیون را به پولشویی اختصاص داده اند. ماده ۲۳ کنوانسیون مورد نظر تحت عنوان (تطهیر عواید حاصل از جرم) بر ضرورت جرم انگاری پولشویی در قوانین ملی دول عضو تأکید شده است. «دولتهای عضو کنوانسیون باید حداقل طیف وسیعی از جرائم اصلی (جرائم مقدم) به رسمیت بشناسند و در قوانین ملی خود درج نمایند. وانگهی چنانچه طبق اصول اساسی حقوق ملی ضرورت داشته باشد دولتهای عضو می‌توانند جرایم پول شویی مصرحه در بند اول ماده ۲۳ را نسبت به مرتکب جرم اصلی اعمال نکنند» (آریل ای؛ برونو تراتریس، ۲۰۰۴، ۵۲).

«طبق کنوانسیون مریدا شستشوی عواید حاصل از عمل مجرمانه صرف نظر از محل وقوع جرم اصلی واحد وصف کیفری خواهد بود. به عبارت دیگر صرف نظر از اینکه جرم اصلی در داخل یا خارج از سرزمین کشور عضو واقع شده باشد، تطهیر عواید حاصل از آن در قلمرو کشور عضو واجد وصف مجرمانه شناخته خواهد شد. معهذا کنوانسیون تأکید می کند که جرائم ارتكابی در

خارج از سرزمین عضو فقط در صورتی به عنوان جرائم اصلی محسوب خواهد شد که عمل مزبور وفق قوانین داخلی کشور محل ارتکاب عنوان مجرمانه داشته و قوانین داخلی کشور عضو موضوع این ماده نیز عمل مذکور را در صورت ارتکاب در قلمرو سرزمینی اش جرم قلمداد کند. دول عضو این کنوانسیون موظفند که به منظور جلوگیری و ردیابی کلیه اشکال پول شویی یک رژیم نظارتی قوی و کارآمد نظارت بر فعالیت بانک ها و موسسات مالی غیر بانکی و سایر اشخاص حقیقی یا حقوق دست اندرکار ارائه خدمات مالی و پولی تاسیس نمایند تا بواسطه آن بتوانند به احراز هویت مشتری و شناسایی مالکین واقعی پرداخته و امکان گزارش موارد مشکوک به مقامات ذیصلاح را فراهم آورند. در این کنوانسیون پیش بینی شده است که دول متعاقد باید به منظور ارتقا و بهبود همکاری های دوجانبه، منطقه ای، بین منطقه ای و جهانی بین مقامات قضایی، اجرایی و مالی خود در جهت مبارزه با پول شویی تلاش های لازم را مبذول دارند» (سلیمی، ۱۳۸۱، ۴۲).

اولین کنوانسیونی که در بحث در ارتباط با جرم اختلاس می پردازد، کنوانسیون بین المللی مبارزه با فساد موسوم به کنوانسیون مریدا است. این کنوانسیون بین المللی، به عنوان اولین کنوانسیون ضد فساد است که از سطح اجرای جهان شمول برخوردار است. کنوانسیون در خلال هشت فصل و ۷۱ ماده، دولت های عضو را ملزم می نماید تا یک سطح گسترده و جامع از اقدامات ضد فساد که بر قوانین، موسسات و رویه های آنها تأثیر می گذارد را اجرایی نمایند. کنوانسیون مریدا را می توان نه تنها بر حسب جهان شمول بودن بلکه به واسطه کارآمدی و مقررات مفصل آن در ارتباط با اقدامات

ضد فساد یک سند بی همتا و منحصر به فرد باشد. ایران نیز در سال ۱۳۸۷ به این کنوانسیون پیوسته است. یکی از سازوکارهای موثر در مبارزه با اختلاس، در این سند بین المللی، راه اندازی نظام های گزارش دهی در زمینه جرائم اختلاس است. بدیهی است که در صورتی که عامه مردم با مصادیق اختلاس کارمندان دولت و حتی آنچه که در کنوانسیون مریدا، اختلاس کارمندان بخش خصوصی اطلاق شده است. آشنا باشند، می توان به سهولت با مصادیق مختلف اختلاس مبارزه نمود. یکی دیگر از سازوکارهای موثر در این سند تاکید بر این نکته است که صرف تدوین قوانین و مقررات و حتی اقدامات سخت گیرانه قضایی و انضباطی نمی تواند در مقابله و مبارزه با اختلاس راه گشا باشد. در همین راستا بند یک از ماده ۸ این کنوانسیون بر صداقت و مسئولیت پذیری که اصولی ذاتا اخلاقی و مرتبط با حکمرانی مطلوب هستند، تاکیدات زیادی شده است.

۵-۲-۴. مبارزه با جرائم بانکی در کنوانسیون بین المللی مبارزه با تأمین

مالی تروریسم

اگرچه کنوانسیون بین المللی مبارزه با تأمین مالی تروریسم، همانطور که از نام و عنوانش پیداست، در ارتباط با تروریسم و به منظور خشکاندن سرچشمه های تأمین مالی آن تدوین شده است، معهذا به لحاظ وجود ارتباط بین (پولشویی) و (تأمین مالی تروریسم)، با رعایت حداکثر اختصار، این کنوانسیون را مطالعه و بررسی می کنیم (امیری؛ جباری، ۱۳۹۴، ۸۵). متن کنوانسیون بین المللی مبارزه با تأمین مالی تروریسم، طی قطعنامه شماره ۵۶/۱۰۹ مورخ ۱۹۹۹/۱۲/۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب این مجمع رسید. این کنوانسیون بعد از

تصویب در مجمع عمومی سازمان ملل متحد، از طرف جامعه جهانی و کشورهای عضو سازمان ملل مورد بی‌اعتنایی قرار گرفت. تا اینکه واقعه یازدهم سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی در ایالات متحده آمریکا به وقوع پیوست. از جایی که کنوانسیون مورد نظر در زمان بروز واقعه تروریستی یازدهم سپتامبر لازم‌الاجرا نبود، از این رو شورای امنیت طی قطعنامه شماره ۱۳۷۳ مورخ ۲۸ سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی از کلیه کشورهای عضو سازمان ملل متحد درخواست نمود تا در اسرع وقت ممکن به این کنوانسیون ملحق شوند. دربند چهارم قطعنامه شماره ۱۳۷۳ شورای امنیت سازمان ملل متحد، به وجود ارتباط تنگاتنگ بین تروریسم بین‌المللی و پول شویی تاکید گردیده است و به همین دلیل از دول عضو درخواست شده است که به منظور مبارزه جدی با این پدیده‌های زیانبار در سطوح مختلف ملی و بین‌المللی اعم از منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای با همدیگر همکاری نزدیک داشته باشند و در جهت ارتقاء و نشان واکنش جهانی علیه این جرائم، به تقویت تلاشهای هماهنگ فیمابین بپردازند. در هر صورت کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با تأمین مالی تروریسم، نخستین معاهده بین‌المللی ناظر به جنبه‌های بازدارنده پولشویی محسوب می‌شود و به این لحاظ از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ زیرا قبل از تدوین این کنوانسیون در سال ۱۹۹۹ میلادی، تدابیر بازدارنده پولشویی عمدتاً قانونی بودن خود را از اسناد شبه قانونی مثل: توصیه‌های چهار گانه گروه ضربت اقدام مالی، یا اسناد و معاهدات منطقه‌ای مثل کنوانسیون استراسبورگ و (دستورالعمل شورای اروپا در مورد جلوگیری از کاربرد نظام مالی کشورها در مصارف پولشویی)

اقتباس می‌نمود. تدابیر بازدارنده پیش‌بینی شده در کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با تأمین مالی تروریسم عموماً از توصیه‌های چهار گانه گروه ضربت اقدام مالی و برخی اسناد بین‌المللی دیگر، اقتباس شده است. این تدابیر متعاقباً در کنوانسیون‌های موخرالتصویب مثل کنوانسیون پالرمو و کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد مبارزه با فساد مالی گنجانده شده است. این تدابیر عبارتند از: الزام مؤسسات مالی به شناسایی و احراز هویت مشتری، شناسایی و گزارش معاملات و فعالیت‌های مشکوک به مراجعه ذیصلاح، نگهداری و حفظ مدارک و سوابق مربوط به معاملات و مشتریان، اخذ مدارک و مستندات لازم جهت افتتاح حساب برای اشخاص حقوقی، توقیف و ضبط اموال مجرمین (خمامی‌زاده، ۱۳۸۲، ۶۱). از حیث اهمیت و اعتبار شکلی و وصف الزام‌آور آنها، قطعنامه‌های شورای امنیت، به ویژه قطعنامه ۱۳۷۳ مصوب ۲۰۰۱، در وهله اول اهمیت قرار دارند؛ در وهله دوم، کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با تأمین مالی تروریسم (۱۹۹۹) تدوین شده توسط سازمان ملل متحد است؛ سپس، توصیه‌های ویژه هشتگانه و نیز برخی از توصیه‌های مرتبط چهار گانه گروه اقدام مالی می‌باشد. اگرچه توصیه‌های گروه اقدام مالی برخلاف قطعنامه ۱۳۷۳ از پشتوانه ماده ۲۵ منشور ملل متحد برخوردار نیستند، ولی از نظر عملی واجد اهمیت بسیاریند. مفاد این اسناد به گونه‌ای تنظیم شده که هریک مکمل و در مواردی تکرار دیگری است. به گونه‌ای که طبق ماده ۲۵ منشور ملل متحد، اجرای قطعنامه ۱۳۷۳ اجباری است؛ از طرف دیگر، طبق این قطعنامه از کشورهای عضو ملل متحد خواسته شده تا به کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با تأمین

مالی تروریسم ملحق شوند. تصویب و اجرای کنوانسیون نیز مستلزم تصویب قانونی داخلی است که باید مطابق قواعد و استانداردهای مقرر در کنوانسیون تدوین شده باشد. علاوه بر این‌ها، ملاحظات عملی مربوط به حفظ رابطه کارگزاری با بانک‌های خارجی نیز مستلزم اجرای توصیه‌های گروه اقدام مالی است.

نتیجه

در کشور ایران در مورد جرایم بانکی خلاء قانونی وجود دارد، هر چند که در برخی از قوانین فعلی مواردی وجود دارد که نهایتاً به مجازات مرتکبین اعمالی در این زمینه منجر می‌شود. برای صیانت از نظام اقتصادی باید برنامه‌ریزی دقیق برای بازه‌های زمانی کوتاه‌مدت و درازمدت در نظر گرفت و حمایت هم از جهت اقتصادی و هم از لحاظ حقوقی صورت گیرد. ضرورت اصلاح ساختار اقتصادی در جهت پیشگیری از وقوع جرائم بانکی، به منظور تحقق اهداف برنامه‌های پنج‌ساله چشم‌انداز توسعه اقتصادی، باید در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی متولیان سیاست کیفری مدنظر قرار گیرد. پول‌شویی به‌عنوان یکی از مصادیق بارز جرایم مالی- بانکی است و آثار مهم اقتصادی، سیاسی و اجتماعی این جرم اقتضا دارد تا دولت‌ها به مقابله جدی به آن بپردازند. براین اساس، ایجاد می‌نماید که نظام‌های مبارزه با پول‌شویی چهارچوب قانونی بین‌المللی و ملی خود را بازنگری نموده و تدابیر و اقدامات مبارزه با پول‌شویی را در حوزه مالی و حقوقی بیش از پیش کامل و تقویت نمایند. نخستین سند و کنوانسیون بین‌المللی که به ضرورت جرم‌انگاری پول‌شویی تأکید کرده است، کنوانسیون وین مصوب ۱۹۸۸ می‌باشد. در این کنوانسیون دولت‌های متعهد، ملتزم شدند که تطهیر عواید ناشی از جرایم

قاچاق مواد مخدر را جرم‌انگاری نمایند. به موجب ماده ۳ کنوانسیون مذکور، دولت‌های عضو متعهد شدند که در قوانین ملی خود، شست‌وشوی عواید حاصل از جرایم قاچاق مواد مخدر را به‌عنوان یک عمل مجرمانه توصیف نمایند. همچنین در کنوانسیون پالرمو، دولت‌های متعهد ملزم شدند که دامنه جرم‌انگاری پول‌شویی را به همه جرایم شدید مصرحه در ماده ۲ کنوانسیون و جنایاتی که در مواد ۵، ۸ و ۲۳ این کنوانسیون پیش‌بینی شده است، تعمیم دهند و تطهیر عواید حاصل از همه این جرایم را واجد وصف جزایی تلقی نمایند. البته این بخشی از اثرات منفی پول‌شویی بوده که آثار منفی دیگری را هم به‌وجود می‌آورد که همه آن‌ها به نحوی رشد و توسعه اقتصادی را تحت تأثیر منفی قرار می‌دهند و علاوه بر اثرات مخرب اقتصادی، تأثیر نامطلوب اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را سبب می‌شود. قانون‌گذاران در خصوص جرایم بانکی، مجازات‌هایی نسبتاً شدید تعیین نمودند که بیش‌تر با توجه به هدف‌گذاری مرتکبان از ارتکاب این جرایم، بر کیفرهای مالی تکیه دارد. سیاست کلی در تدوین و تصویب این قوانین در حوزه جرایم بانکی، تشدید مجازات و کاهش حوزه اختیارات قضات به منظور تخفیف، تبدیل یا تعلیق کیفر صورت گرفته است. در پیشگیری کیفری از جرایم بانکی، به‌کارگیری ضمانت‌های اجرایی کیفری به عنوان مهم‌ترین ابزار می‌باشد که میزان حتمیت و سرعت در اجرای کیفر از لوازم و شرایط بازدارندگی آن محسوب می‌گردد. هدف قانون‌گذار از کیفرگذاری در جرایم بانکی، عموماً پیشگیری از جرم است. به عبارت دیگر از میان اهداف مختلف مجازات‌ها همچون بازدارندگی، ناتوان‌سازی، اصلاح و بازپروری، قانون‌گذار در جرایم تعزیری عنایت

ویژه‌ای به هدف بازدارندگی دارد. با عنایت به این‌که غیر از افساد فی‌الارض، سایر جرایم بانکی در زمره جرایم تعزیری محسوب می‌گردند، به منظور تعیین نوع مجازات‌های قابل اعمال بر مجرمین بانکی دقت شده است که وجهه‌ی بازدارندگی مجازات‌ها بر سایر اهداف مجازات‌ها غلبه دارد.

۷. سهم نویسندگان

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

۸. تضاد منافع

در نگارش و چاپ این مقاله تضاد منافع وجود ندارد.

منابع

منابع فارسی

- 0 امیری، ندا؛ جباری، منصور، «راهکار اصلاح خلاء جایگاه پلیس در ارتباط نهادهای ملی و بین‌المللی در قوانین پولشویی ایران»، فصلنامه علمی مطالعات بین‌المللی پلیس، شماره بیست و دو، ۱۳۹۴.
- 0 بهشتی، اسماعیل، توصیه‌های نظارتی در امور بانکی، چاپ اول، تهران، نشر بانک ملی ایران، ۱۳۹۱.
- 0 توسلی‌زاده، توران، «پیشگیری از جرائم اقتصادی در سیاست جنایی ایران و اسناد سازمان ملل»، رساله دکتری، به راهنمایی استاد محمد ابراهیم شمس ناتری، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۹۰.
- 0 جزایری، مینا، «نگاهی به جرم پولشویی و اسناد بین‌المللی مهم مرتبط با آن»، مجله روند، شماره چهل و سه، ۱۴۰۰.
- 0 جعفری، علیرضا، فساد اداری و مالی در نظام بانکی با توجه به موقعیت شغلی و کنوانسیون مریدا، چاپ اول، تهران، انتشارات جاودانه جنگل، ۱۳۹۴.
- 0 حشمتی مولایی، حسین، عوامل مؤثر بر اختلاس بانکی، چاپ دوم، تهران، نشر پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۸۴.
- 0 خمایی‌زاده، فرهاد، «مبارزه با پولشویی در بانک‌ها و مؤسسات مالی (نگاهی به قانون ضد تروریسم ایالات متحده آمریکا)»، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره بیست و نه، ۱۳۸۲.
- 0 دادخدایی، لیلا، «بررسی و رویکرد پیشگیرانه قانونگذار ایران در قانون ارتقاء سلامت اداری و مقابله با فساد»، فصلنامه تعالی حقوق، شماره سه، ۱۳۹۸.
- 0 زمانی، علی اکبر، «ابعاد و ویژگی‌های مبارزه با اختلاس»، نشریه کارآگاه، شماره هشت، ۱۳۸۸.
- 0 سلیمانی، سجاد، «پیشگیری از اختلاس»، نشریه دادگر، مجله اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره بیست و شش، ۱۳۹۳.
- 0 سلیمی، دکترصادق، «تطهیر پول در اسناد بین‌المللی و لایحه پول شویی»، مجله تخصصی دانشگاه علوم اسلامی رضوی (الهیات و حقوق)، شماره چهار، ۱۳۸۱.
- 0 سهراب لو، پدرام، «تبیین نسبت آزادی مطبوعات و مفاسد اقتصادی و پیشگیری و مقابله»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره چهار، ۱۳۸۶.
- 0 طبیبی فرد، امیرحسین، «مبارزه با تأمین مالی تروریسم در اسناد بین‌المللی»، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوقی جمهوری اسلامی ایران، شماره سی و دو، ۱۳۸۳.
- 0 مکارم، ناصر، تقلب در بانک‌ها و مؤسسات مالی، چاپ اول، تهران، نشر پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی، ۱۳۹۲.
- 0 میرزاوند، فضل‌الله، «قانون نمونه مبارزه با پولشویی، مصادره و همکاری‌های بین‌المللی درباره عواید حاصل از جرم»، نشریه مجلس و پژوهش، شماره سی و هفت، ۱۳۸۲.
- 0 میرمحمدصادقی، حسین، پولشویی و ارتباط آن با جرائم دیگر (مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات همایش بین‌المللی مبارزه با پول شویی)، چاپ دوم، تهران، نشر وفاق، ۱۳۸۲.
- 0 نجفی توانا، علی، جرم شناسی، چاپ سوم، تهران، نشر آوای حکمت، ۱۳۹۸.
- 0 یساری، محمد، «تحلیل رابطه الگوی حکمرانی خوب و فساد اداری»، مجله فرهنگ و مدیریت، شماره ده، ۱۳۸۴.

منابع لاتین

- 0 Ariel E, Levite and Bruno, Tertrais, «What Might the Middle East Look by 2025?», Journal of CERi Euro Activ, No. 4, 2004.
- 0 Richards R, James, Transnational Organizations Cyber crime and Money Laundering (A Handbook for Law Enforcement officers Auditors and Financial Investigators), Fourth edition, London, Publications CRS Press, 1999.

پروہشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی